

הרב אבינועם צבי

ראש מכון "שם הגדולים"

ירושלים

בענין העוסק בתורת המצוה האם נחשב כאילו קיים המצוה

ולפי זה נמצא שיוכל האדם לקיים כל תרי"ג מצוות על ידי העסק והלימוד בהם ובהלכותיהם, וכן כתב עוד באוה"ח הנ"ל (בביאור הי"ז) דנתכון לומר מה שאמרו רבותינו (שבת סג ע"א) חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשה מעלה עליו כאלו עשה, וזהו אם בחקותי תלכו לשון עתיד, פירוש תחשבו ללכת וגו', תשמרו גם כן תחשבו לעשות שמירה, ועשיתם אותם פירוש מעלה אני עליכם כאלו כבר עשיתם אותם. וכן כתב גם בביאורו לדברים (יב, כח) על הפסוק שמור ושמעת את כל הדברים האלה, ושמעת - יקיים המצוה בלימוד שמועתה בפה, ובוזה נחשב עליך כאילו באה לידך וקימת אותה, ומעתה יכול לשמור ולעשות את כל הדברים.

ואמנם במקום אחר כתבתי דכל זה שייך בכל המצוות שכשלומד בהלכותיהם נחשב לו כאילו קיים, מלבד מצוות צדקה שלא יוכל לפטור עצמו בלימוד הלכות צדקה, משום דבעי דלימטי הנאה לעני אשר נפשו רעבה ובלמוד ההלכות גרידא אין שום הנאה לעני, ובוזה בארנו כפל הלשון בפסוק נתון נתן, דאף שקיים המצוה של הצדקה בלימוד הלכותיה מכל מקום צריך ליתן לעני הצדקה בפועל. ובפרט לפי מה שכתב באתון דאורייתא (כלל יג) דהא דאנוס פטור מן המצוה, במצות שבין אדם לחבירו אין הוא פטור מעצם המצוה אלא עדיין מחוייב במצוה רק שאינו יכול לקיימה מחמת אונסו, וזה קיום למה שכתבנו בענין הצדקה דאפילו אם נניח שהוא אנוס

יש לחקור בהא דאמרו חז"ל בגמרא (מנחות קי ע"א) כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, וכן מבואר גם בויקרא רבה (פרשה ז, ג), האם הוא הדין נמי לשאר מצוות שהעוסק בתורתם ובהלכותיהם נחשב לו כאלו קיים, ואם כך הוא הרי שבקלות יכול לקיים כל תרי"ג מצוות על ידי שילמד בהלכותיהם או שמא דין הוא רק בעסק הקרבנות.

ומצאתי את שאהבה נפשי לרבינו האור החיים הקדוש בביאורו על התורה בפסוק אם בחקותי תלכו (ויקרא כו, ג) בביאור הי"ד שהביא הא דדרשו חז"ל (ויק"ד ז, ג) על הפסוק (שם ז, לו) זאת התורה לעולה למנחה וכו', אדם עוסק בפרשת עולה מעלה עליו כאלו הקריב עולה וכו', על דרך אומרו (הושע יד, ג) ונשלמה פרים שפתינו, לא זה בלבד אלא כל מצוה ומצוה שאינה בפרק השג יד, כשאדם לומד מצוה בתורה כאלו עשה, וכן כתב רבינו משה מקוצי מבעלי התוספות בהקדמתו לספר מצוות גדול (סמ"ג), ורבינו יצחק מקורביל תלמיד בעלי התוספות בהקדמתו לספר מצוות קטן (סמ"ק) עיי"ש, ונראה דלזה נתכוין רבינו החיד"א במה שכתב בספרו חומת אנך (ריש יהושע) שחקרו הראשונים ז"ל דיש חובת גברא לקיים כל תרי"ג מצוות, ויש כמה מצוות שאינו יכול לקיימם וכתבו ז"ל דבעוסקו בתורה מעלה עליו כאילו קיים, על דרך שאמרו (מנחות קי ע"א) כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה.⁹

9. ק"ק לפ"ז במה שדנו הפוס' בבני חז"ל אם יכולים לקיים מצוות התלויות בארץ ע"י שליח, שהכתי' ופילתי (סי' סא סק"ה) כ' שכן מנהג כמה חסידים ואנשי מעשה, ופקפק ע"ז מצד דכל היכא דאיהו לא מצי עביד, לא מצי לשויי שליח. וע' אריכות גדולה בזה בשו"ת יביע אומר ח"ו חז"ד סי' ל'. ולא אישתמיט לחד מינייהו לומר שיכולים לקיים המצ' בעצמם ע"י שיעסקו בתורת אותה מצוה. ומה גם שאם אכן עולה להם הלימוד כאילו קיימו המצוה בפועל, אמאי החשיבו

לאותה מצוה כהיכא דאיהו לא מצי עביד, הא מצי עביד ע"י לימודו, וממילא יוכל לקיים גם ע"י שליחת שליח. וצ"ל דאף אי נימא שעולה לו הלימוד באותה המצוה כאילו קיימה, לאו היינו כאילו קיימה בגופו, בעצמו ע"י שליח, אלא רק "כאילו", והיינו דרגה פחותה יותר וצריך בירור הגדר בזה. י.מ. יונה

הזה"ק המדברים באותה המצוה, ואם לאו בר הכי הוא לפחות יקרא פסוקי המצוה ההיא במקרא התורה קודם עשיית מצותו, וע"ע בבא"ח דרושים (ריש פרשת חוקת), וכן ראיתי להגרע"י נר"ו שהיה לומד בהלכות זרוע לחיים וקיבה ומתנות כהונה, קודם בואו לקיים המצוה.

ומצאתי להרש"י אברהמי נר"ו בקובץ נזר התורה (גליון יד דף שיד) שהביא מכמה מרבוותא שכתבו להדיא שהעוסק בתורת המצוה הוי כאילו קיימה, וכן כתב השל"ה (ח"ב ריש תורה שבכתב) והמבי"ט בבית אלהים (שער התשובה פרק ט) והגאון רבי אברהם אמיגו בביאורו עה"ת (ריש פרשת וישלח בפסוק עם לבן גרתי) ובמעם לועז (ר"פ במדבר) ובשו"ע הרב הלכות ת"ת (פרק א הלכה ד) ובהקדמת הגאון באר שבע עמ"ס הוריות, עיי"ש. ועיין עוד בשיטה מקובצת ערכין (דף ב ע"ב אות טו) מה שכתב בשם הרא"ש, ובחזו"א יו"ד (סימן קעה ס"ק ב), ועיין להראשית חכמה (בהקדמה) ובארחות צדיקים (ריש שער התורה) ולהט"ז בדברי דוד עה"ת (בראשית לב, ה) ובענף יוסף על התנחומא (בראשית יג) ובענף יוסף על העין יעקב (שבת קיח ע"ב) ובספר דעת חכמה (שער השבת פרק ז) ובשבט מוסר (פרק ל) ובנחל קדומים פרשת ואתחנן (עה"פ אעברה נא ואראה) ובמעם לועז (בהקדמה לחומש דברים) ובנפש כל חי (מערכת מ אות מט) ובתורה לשמה (סימן תנט) ובספר דברי סופרים למהר"צ הכהן מלובלין (אות כה) ובספר אגרא דכלה (דף שלה ע"ב) ובספר ליבן של ישראל ח"א (עמוד שיט). וכן ראיתי בשערי תשובה (סימן ש ס"א) שהביא בשם השל"ה שמי שאינו יכול לקיים סעודת מלוה מלכה, ילמוד דינים ומאמרים השייכים למצוה זו. עיי"ש. וכן כתב רבינו חיים פלאגי בסה"ק מל"ח (סימן טו סעיף יג) בשם הרב אבני שוהם בפתח השער שכתב דכמו דקיי"ל (מנחות קי ע"א) דהעוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, כמו כן העוסק בתורת התשובה כאילו עשה תשובה, וע"ע בשפת אמת (פרשת בא תרמ"ח) ושם

בקיום מצות הצדקה, מכל מקום תועלת חבירו עדיין נצרכת, וא"כ לא שייך לפוטרו בלימוד גרידא, ועיין עוד בקהילות יעקב (שבת סימן יא). וחשבתי בס"ד לבאר בזה את הפסוק (דברים ד, ו) ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, ופירש רש"י ושמרתם זו משנה, ועשיתם כמשמעו, ויש לומר דכוונת רש"י כמה שכתב ועשיתם כמשמעו, דאפילו אם שמר את התורה בזה שלמד את ההלכות של המצוה דהוי כאילו קיים המצוה, מכל מקום צריך ועשיתם כמשמעו לקיים המצוה בפועל, וכל זה דוקא במצות שיכול לקיימן, משא"כ במצות שאין בידו לקיימן בלימודו בהלכותיהן הוי כאילו מקיימן.

ובזה נראה לבאר בס"ד את דברי הגמרא בכתובות (קו ע"א) אמר רב יהודה אמר שמואל תלמידי חכמים המלמדין הלכות שחיטה לכהנים היו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה, אמר רב גידל אמר רב תלמידי חכמים המלמדים הלכות קמיצה לכהנים נוטלין שכרן מתרומת הלשכה.

וקשה היאך נטלו שכרן מתרומת הלשכה והרי אין זה עצם העבודה דבית המקדש, ועוד הרי אמרו חז"ל (בכורות כט ע"א) מה אני בחנם אף אתם בחנם, אלא דכיון דכל העוסק בתורת הקרבנות הרי זה כאילו הקריבם, לכן שפיר יכולים ליטול שכרן מתרומת הלשכה. ועוד יש לי להביא ראיה ממה שמצאתי בילקוט שמעוני (יחזקאל שפב) אמר לו הקב"ה ליחזקאל הנביא ילמדו ישראל נבואה שלך על צורת הבית, ומעלה אני עליהם כאילו עוסקים בבנינו, ע"כ. הרי דקאמר להדיא שבלימוד בהלכות הענין הוי כאילו קימוהו בפועל. ועל פי זה כתב רבינו יוסף חיים זיע"א בבן איש חי (ש"א פרשת וילך סעיף כא) שביום הכפורים ילמדו ביחזקאל (מתחילת סימן מ עד סו"ס מג) ששם הנבואה שנתנבא יחזקאל הנביא על בית שלישי ביום הכיפורים עצמו. וחשבתי דלפי המבואר כאן שכל העוסק בתורת המצוה הוי כאילו מקיימה, לכן כתב רבינו חיים פלאגי בכף החיים (סימן א ס"ג) שקודם עשיית המצוה יקרא במאמרי

כתב שהעוסק בפרשיות של יציאת מצרים נחשב לו כאילו עבר עליו גלות.

ומינה נמי לכל מצוה שאין אדם יכול לקיימה מחמת אונסו וכדו', שילמד את הדינים וההלכות השייכים לאותה מצוה, והמגן אברהם (סימן תמד סק"ב) כתב לענין ערב פסח שחל להיות בשבת שאין יכול לאכול סעודה שלישית בפת, יעסוק בתורה, והביא מהשל"ה בשם הזוה"ק שרשב"י היה עוסק בתורה במקום סעודה שלישית, וכנ"ל מהשערי תשובה שגם הביא כן בשם השל"ה, ולאפוקי ממה שכתב בספר כלי גולה (ח"ג עמוד קפ) דיש לומר דדוקא רשב"י דתורתו אומנותו היה יכול לעשות כך, משא"כ מי שאין תורתו אומנותו אינו יוצא בתורה דתורה מתשת כחו של אדם (סנהדרין כו ע"ב) וכו', והביא דבריו בספר עתה באתי (דף קא) ועיין נמי בספרו סמי דחיי (דף ד) עיי"ש. ועיין בשו"ת רב פעלים ח"א (יו"ד סימן נה) שכתב שכך עשה רשב"י במערה גם במקום שאר מצות כיון שהיה אנוס מלקיימם.

ומכאן נוכל ללמוד גם למה שכתב הרמ"א בשו"ע או"ח (ר"ס תרכה) שמצוה לתקן הסוכה מיד לאחר יוה"כ פ"ד מצוה הבאה לידו אל יחמיצנה, דאם קשה עליו כגון בזקן או חלוש מחמת התענית והתפילות דיוה"כ פ"פ, שלפחות ילמד בהלכות סוכה והוי בכלל העוסק בתורת המצוה כאילו מקיימה.

ועיין בכף החיים (סימן תרכה ס"ק לה) שכתב דבכה"ג דקשה עליו לפחות ידבר מעניני סוכה עם בני ביתו. ואנכי בער ולא ידעתי אמאי לא קאמר שילמד בעניני סוכה, ואפשר דכוונתו שידבר בלימוד מעניני סוכה ושפיר דמי.

והנה במה שהבאתי לעיל שאפשר לקיים את התרי"ג מצות על ידי הלימוד שלומד בתורת המצוה, או על ידי שמצפה ואומר מתי תבוא המצוה לידי ואקיימנה, בזה ביאר רבינו מהרש"א (במסכת תענית) את הפסוק (דברים ל, יד) כי קרוב אליך הדבר מאד בפך ובלבבך לעשותו, דהכוונה הוא דאפילו בזמן

הגלות דאי אפשר לקיים כל המצות בפועל, קרוב אליך הדבר בפך כשתקרא בפה את פרשת המצות, ובלבבך בכוונת ורצון הלב לעשות המצוה, ועי"כ יהיה לעשותו דיחשב הדבר כאילו קיים המצוה, וזהו נמי לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי, דע"י התורה נחשב כאילו קיים כל המצות, וכן ביאר הבן איש חי (שנה ראשונה ריש פרשת נצבים), ועיין עוד במה שביאר בבן איש חי דרושים (פרשת משפטים עה"פ אם בגפו יצא) ובספרו נוה צדיקים שנדפס בסו"ס בן איש חיל (דף מב ע"ב).

ובמשך חכמה (שמות יט, יח) כתב לבאר את הפסוק כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע, דאפשר לקיים כל אשר דיבר וציוה ה', מקצת מצות ע"י נעשה דהיינו ע"י עשיה בפועל, ומקצת מצות שאי אפשר לקיימן כגון ישראל במצות כהונה וכדו', מקיימים ע"י נשמע, שלומד הפרשה וההלכות של המצוה והרי כאילו קיים המצוה יעו"ש.

והנה איתא בזהר חדש (פרשת כי תשא דף לו ע"ג) שמצות עשה כנגד אברהם והכי הווי רמ"ח מצות עשה כנגד מספר שמו אברהם וכו', מצות לא תעשה נגד יצחק, שס"ה מצות לא תעשה כמנין ימות החמה שהוא גבורה כצאת השמש בגבורתו וכו' עיי"ש, ונראה לפרש בס"ד דעל פי האמור לעיל שכל איש ישראל צריך לקיים כל התרי"ג מצות, א"כ זה מה שאמרו חז"ל בתנא דכי אליהו רבה (פרק כה, ב) שכל אחד ואחד מישראל חייב לומר מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי אברהם יצחק ויעקב, כלומר מתי אזכה ואקיים כל התרי"ג מצות שהם רמ"ח מצות עשה כנגד אברהם אבינו ע"ה, ושס"ה מצות לא תעשה כנגד יצחק אבינו, ויזכה לזה על ידי לימוד הלכותיהן בתורה שהיא כנגד יעקב אבינו ע"ה שהוא עמוד התורה, כמו שנאמר ויעקב איש תם יושב אהלים.

ואף דאמרין דהלימוד בתורת המצוה הוי כאילו מקיים המצוה בפועל מכל מקום יכול ללמוד בתורת המצוה גם בזמן שאין ראוי לקיים את המצוה

בפועל, וכן כתב רבינו חיים פלאג'י בנפש כל חי (מערכת ת אות מה) וז"ל מעלת לימוד התורה הוי כמעשה כמו שאמרו (מנחות קי ע"א) בענין הקרבנות כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה שאפילו כי בלילה לאו זמן הקרבת הקרבנות מכל מקום מעלת התורה היא דמהני לימוד הקרבנות בלילה כאילו הוא ביום, וכ"כ הרב תבואות שור ומר זקני הגדול בספר חקרי לב (חאו"ח סימן כ וסימן נ), וכמו שכתבתי בשו"ת לב חיים (חלק א סימן יב) וכן כתב מוהר"ר דוד פרדו בספר חסדי דוד פ"ק דברכות (דף א ע"ד) וזה לשונו: וע"י קריאתנו אף כי לילה לאו זמן ציצית, סוף סוף וגשלמה פרים שפתינו ע"כ.

ובזה ביאר בספר זקני שארית הפליטה (דף נ) בדרך צחות את דברי הגמרא בסוטה (כא ע"א) אמר רב יוסף מצוה בעידנא דעסיק בה מגנא ומצללא,

בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגנא אצולי לא מצלא, תורה בין בעידנא דעסיק בה ובין בעידנא דלא עסיק בה מגנא ומצללא. והיינו כי את המצוה צריך לקיים דוקא בזמנה כגון מצות סוכה בחג הסוכות ומצות אכילת מצה בפסח, ואם יעשה המצוה שלא בזמנה לא יועיל כלום, מה שאין כן בלימוד התורה דאין תלוי בזמן, ואם ילמד מסכת סוכה בפסח או מסכת פסחים בסוכות וכיו"ב שכל תלמוד תורה בידו, וזה שאמר רב יוסף שמצוה מגינה ומצילה דוקא בעידנא דעסיק בה כלומר כשמקיים את המצוה דוקא בזמנה הקבוע, אבל משא"כ לימוד תורה שמגינה ומצילה בין בעידנא דעסיק בה ובין בעידנא דלא עסיק בה, כלומר שהתורה מגינה ומצילה את האדם בין אם לומד את תורת המצוה בזמן המצוה כגון מסכת פסחים בפסח ומסכת סוכה בסוכות, ובין אם לומד שלא בזמן המצוה.

3234567

3234567

